

*Valokuva:
Pertti Virtaranta.
SKS, Kansanrunous-
arkisto.*

EEVA UOTILA 1941–1995

Professori Eeva Elina Uotila menehtyi pitkäaikaiseen tautiin Italiassa 9. syyskuuta 1995. Niin syvästi kuin hän olikin Italiaan ja sen kulttuuriin kiintynyt, hämäläisen kulttuurisuvun jäsenenä hän tunsi itsensä loppuun asti suomalaiseksi. Hän oli syntynyt Helsingissä 8. maaliskuuta 1941. Koulunsa hän kävi Hämeenlinnan tyttölyseossa; hän oli lahjakas, moniharrasteinen oppilas. Ylioppilaaksi hän tuli 1960.

Eeva Uotilan alkuperäisenä haaveena oli kouluttua arkeologiksi. Helsingin yliopistossa hän kuitenkin alkoi lukea tavanomaista opettajan pätevyyteen tähtäävää aineyhdistelmää: kotimaista kirjallisuutta, suomen kieltä ja yleistä historiaa. Kielellisen muinaistutkimuksen puoleen hänen harrastuksensa tosin kääntyivät jo opiske-

luaikana. Hän sai kenttätönsä aiheeksi Lammin Lieson kylän paikannimet, ja hyvin tehtyä työtä seurasi pääsy silloisen nimistöjaoksen stipendiaatiksi. Vuosina 1962–68 hän nimesti Lammin kaikki kylät ja Evon kruununpuistonkin päästä päähän, ja työtä hän jatkoi vielä vuosina 1968 ja 1969 Janakkalassa ja Tuuloksessa. Ruben Nirvin johdolla hän laati myös suomen kielien laudaturtyönsä Lammin viljelysnimistä (1965). Marraskuussa 1965 sain vastanimitettyä professorina Eeva Uotilan ensimmäiseksi laudaturtenttilääkseni ja näyn pitäneen häntä jokseenkin kovilla. Oivallisesti hän kyllä selvisi kaikesta kysymästani, myös esihistoriaan tunkevasta ensyklopedisesta kokoomakysymyksestä: »Vanhat germaaniset lainat ja ruotsalaiset lainat, niiden

▷

ikä, lainalähde ja kulttuuriero (lyhyesti).» Maisterin paperit hän oli saanut jo edellisellä vuonna, kirjoitettuaan pro gradu -työnä kirjallisuuden puolella Helvi Juvosen runokuvista.

Kohta kandidaatintutkinnon jälkeen, vuoden 1965 alussa, Veikko Ruoppila oli kiinnittänyt cum laude -tentissä erinomaisesti menestyneen oppilaansa Virittäjän toimitussihteeriksi. Tapaus oli sikäli historiallinen, ettei lehdellä 67-vuotisen historian aikana ollut vielä kertaakaan ollut naispuolista toimitussihteerä tai muutakaan varsinaista toimittajaa. (Lehden taloudenhoitajana ja sitä mukaa toimituksen jäsenenä oli kyllä ollut useitakin naisia, ylioppilas Elsa Enäjärvestä alkaen.) Vuoden 1965 Virittäjä oli suuritöinen. Toimitussihteerin huollettaviin kuului muun lisäksi joulukuussa valmistunut Ruben Nirvin 258-sivuinen juhlakirja »Erän toimi», jonka alkuosa julkaistiin samalla vuosikerran 4. vihkona, valmiiksi ladottu ja taitettu loppuosa annoksittain seuraavan vuoden 1. ja 2. vihkossa. Vuoden kuluessa Eeva Uotila tuli siten toimittaneeksi Virittäjää yhteensä 608 sivua eli suuremman vuotuisen sivumäärän kuin yksikään toimitussihteerä häntä ennen tai hänen jälkeensä kahteen vuosikymmeneen. Hänen jäljiltään lehden typografia on moitteetonta, ja lukuisissa eri kielissä liikkuvista artikkeleista saa painovirheitä tai kielikömmähdyksiä hakemalla hakea. Virittäjä oli saanut valioluokan toimitussihteerin.

Virittäjä ja Castrenianumin piiri menettivät kuitenkin Eeva Uotilan heti kun tämä oli selvinnyt laudaturtentistä ja »Erän toimesta». Hän oli Unkarissa kieltä opiskellessaan tavannut tulevan miehensä Carlo Arcellin ja asettui heti vuoden 1966 alusta suomen kielen lehtoriksi Napolin Istituto Universitario Orientaleen. Virka ja oppiainekin olivat alkuun epävirallisia; niitä elätettiin yleisen kielitieteen osastossa, kaitsi-

jana slaavilaisen filologian ja yleisen kielitieteen professori Nullo Minissi. Lehtorin päätyönä oli ensin kartuttaa fennougristista kirjastoa, jonka Minissi oli pannut alulle. Vuonna 1968 suomen kieli ja kirjallisuus sitten vahvistettiin viralliseksi oppiaineeksi, jossa voi suorittaa loppututkinnon. Eeva Uotilan aherruksen ansiosta instituuttiin vähitellen kehittyi huomattava fennougristiikan keskus. Oppilaita ei ollut paljon, mutta he olivat sitä innokkaampia, ja monet kartuttivat tietojaan ja taitojaan myös opetusministeriön kesäkursseilla Suomessa. Eeva Uotilan asema virallistettiin lopullisesti, kun hänet nimitettiin 1981 varsinaiseksi professoriksi. Suomen kulttuurilähettiläänä hän ehti tehdä Italiassa lähes kolmen vuosikymmenen merkkityön.

Opetus ja laitoksen kehittäminen veivät tuona aikana veronsa. Silti Eeva Uotilalta jäi aikaa myös rakkaimmalle harrastukselleen, tutkimukselle. Hän ei tyytynyt vähään. Hänellä oli varustuksenaan sekä luontainen hahmotuskyky että laaja oppineisuus, ja siksi hän saattoi levollisesti sivuuttaa kielitieteen monet perifeeriset kohukysymykset ja syventyä siihen, missä oppia ja oivallusta tarvittiin: etymologiaan. Kaunis avaus oli jo 28-vuotiaan ulkomaanlehtorin esikoistutkimus »Suomen *mähkä* ja *mähkiä* sanojen alkuperästä» (Vir. 1969). Se osoitti melkoista baltologian tuntemusta, ja siltä pohjalta se sijoitti otsikossa mainitut harvinaiset murre sanat suomen vanhojen balttilaisten lainojen joukkoon. Joissakin suppeammissa kirjoituksissa hän kohta sen jälkeen käsittelee taitavasti muun muassa eräitä suomen ruotsalaisia lainasanoja. Vuonna 1974 siten ilmestyi Euroasiatica-aikakauskirjassa tutkimus »Zur Etymologie von finn. *sampa*». Se perustui laajaan sekä indoeuropeistiikan että uralistiikan tuntemukseen ja toi perustellun omintakeisen lisän sellaisten arvoituksellisten sanojen kuin *sammakon* ja *sammon* ongelmaan. Sisälsikö se ongelman

lopullisen ratkaisun, on tietymätöntä; sen arvoa ratkaisuehdotuksena osoittaa, että se on jo ehtinyt saada sijansa sanskritin etymologisen sanakirjan uusimmassa laitoksessa.

Eeva Uotilan etymologisten kirjoitusten kohtalona on toistuvasti ollut, että ne ulkomaisissa sarjoissa julkaistuin ovat jääneet meikäläisiltä fennisteiltä lähes huomaamatta. Sellainen on myös Euroasiaticassa 1984 ilmestynyt »Finnish *viekas, veikeä, vaikku* < Baltic **veika*-», jossa baltista lähtien kehitellään yhtenäinen etymologia kolmelle erinäköiselle suomen sanalle ja välillisesti tietysti vielä yhden sanan keskeiselle johdokselle (*vaikuttaa*) ja sen johdoksille. Toinen samanlainen on »*Eineen ainekset*», joka julkaistiin Istituto Orientalen vuosikirjassa 1984. Siinäkin kaksi hiukan erinäköistä mutta semantiikaltaan yllättävän samantilaista sanaa yhdistetään ja molempien lähtökohdaksi varmistuu se lainaoriginaali (skand. **abniz* = ruots. *ämne*), jota *aine*-sanalle on vanhastaan ajateltu. Kolmas merkittävä tutkielma lainaetymologioiden alalta on »*Vihi, another trapping term from Baltic*» (Baltistica 22, 1986). Vähälle huomiolle näyttää jääneen myös Eeva Uotilan ja Raimo Anttilan yhteinen *ovela*-sanaa koskeva työ (UJb. 56, 1984), jossa paljastetaan tämän adjektiivin semanttinen kytkös kantasanaan *ovi* ja seurailaan samalla eräitä *-la*-johdoksista ulkopaikallissijoihin johtaneita reittejä.

Useat Eeva Uotilan viimeisistä tutkimuksista ilmestyivät Virittäjässä, ja ainakin ne lienevät jo ehtineet liittyä kaikkien fennistien keskeiseen tietopäähän. Noita kirjoituksia on suppeassa selkeydessään ihailtava »*Kohta paikalleen*» (Vir. 1985), jossa keskeinen suomen sana jälleen saa balttilaisen johtelun. Tutkielma »*Vero*-sanan merkityksen vaiheita» (Vir. 1989) puolestaan osoittaa kirkkaasti, mitä hyötyä pragmatiikan huomioonotto tuottaa etymologiselle tutkimukselle. Yhtä kirkkaasti to-

sin ilmenee myös pragmaattisen tarkastelun vaatavuus, sen kun on menestyäkseen nojaututtava tietoihinkin ja niiden yhdistelyyn eikä vain yleispäteväksi luultuun yksityiseen kokemukseen. Samalla tiedokkaan pragmaattikon otteella Eeva Uotila pystyi tuon jälkeen osoittamaan myös *hinnan* ja *suhteen* balttilaisen alkuperän (Vir. 1990).

Niin keskeinen ala kuin etymologia oli-kin Eeva Uotilan tuotannossa, hänen harrastuksensa ulottuivat myös muille kielentutkimuksen lohkoille sitä mukaa kuin niistä löytyi kiinnostusta virittäviä ongelmia. Yhdessä Jussi Ojasen kanssa hän selvitteli (Vir. 1977, 1979) suomen verbien monihääräistä johto-oppia. Vähän tunnetuissa 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun syntaktisissa kirjoituksissaan hän käsitteli suomen kysymys- ja vastausjärjestelmää, suomen sanajärjestystä sekä balttilaisten ja suomen-sukuisten kielten asyndetonia. Äännehistorian seikat olivat tietysti hänen kaikkien etymologisten tutkielmiensa selkärankana, mutta kokoavastikin hän käsitteli balttilaisen äännejärjestelmän vaikutusta itämerensuomeen artikkelissaan »Baltic impetus on the Baltic Finnic diphthongs» (FUF 47, 1986). Hänen monelle taholle sirottunut kielitieteellinen tuotantonsa olisi kannattanut koota yksiin kansiin viimeistään hänen viisikymmenvuotispäivänsä aikoihin; olihan hän fennististen ikäkumppaniensa joukossa *unica*. Toivottavasti asia korjaantuu edes jälkeinpäin. Eeva Uotilan tuotannon parhaisto on saatava julki, ei missä tahansa muodossa vaan tekijän muistoa kunnioittavana kauniasuisena kirjana.

Suomalaisen kulttuurin tunnetuksi tekijänä Italiassa Eeva Uotila oli vailla vertaa. Hän laati onnistuneen italiankielisen suomen kielen oppikirjankin (La lingua finlandese, 1975). Eri yhteyksissä hän esitteli suomalaista kansanrunoutta, kirjallisuutta ja teatteria, eikä hän silloin tuonut niitä italialaisten tietoisuuteen irrallisina olioina

▷

vaan näköaloja avartavina eurooppalaisina vertauskohtina. Vastavuoroinen avarrus hänellä oli mielessä, kun hän Kantelettaren 150-vuotisjuhlassa Agricolan päivänä 1990 toi Italiaa Suomeen Helsingin yliopiston juhlasalissa. Kalevalainen yleisö sai kuulla ensin Kantelettaren laulujen ja italialaisten naisten kansanlaulujen yhteyksistä, sitten italialaisnaisten seitsenkymmenluvun taitelulauluista ja vihdoin naisen asemasta Italian yliopistoissa. Sen verran yllättävä tämä maailmaa kokeneen suomalaisen tiedenaisten analyysi oli ainakin osalle kuulijoita, ettei se tahtonut ensin ylittää suomalaista julkaisukynnystä.

Ei vain kirjallisuus ja teatteri vaan kaikki muutkin taiteen ilmenemismuodot olivat Eeva Uotilalle läheisiä. Musiikki oli niistä yksi; koloratuurisopraanona hän itse oli sitä tasoa, että Meranon ooppera tarjosi hänelle kerran kiinnitystä. Kuvaamataiteet kuuluivat hänen harrastuspiiriinsä luontaisena osana. En ole tosin nähnyt hänen tekemiään piirustuksia tai maalauksia, mutta taiteilijan tavoin hän antoi näkemyksilleen visuaalista lähenevän kirjallisen hahmon kynällä,

aiivan kuten oli paletilla antanut Aukusti Uotila, hänen isänsä nuorena kuollut isosetti.

Aukusti Uotilan (1858–1886) mainitaan jo esikoistöissään löytäneen »omaa luonnetaan vastaavan eleettömän ja yksinkertaisen ilmaisutavan». Saman voi sanoa Eeva Uotilasta, täsmentävänä lisänä ehkä kuitenkin se, että kyseessä oli yhtä paljon hänen kokemis- ja tuntemistapansa kuin pelkkä ilmaisunsa. Tuo kokemis- ja tuntemistapa sai tukea moniaalta; jopa välitöntä luonnonhavaintoa saattoivat hänelle selventää vahvasti eletyt taiteelliset muistumat. Eeva Uotila ja Raimo Anttila olivat retkillään kerran syyskesällä osuneet sisäsuomalaiseen vuorimaiseen: kallionlohkareita, niiden lomassa mäntyjä ja vaatimatonta pihlajaa, alla järven välke, pihlajan latvassa muutama räikeän punainen marjaterttu. Kokemus oli Eeva Uotilalle *déjà vu*: sama perisuomalainen näkymä, jonka Gallen-Kallela oli ikuistanut Kullervon kiroukseen.■

TERHO ITKONEN

Krannilantie 2, 01900 Nurmijärvi